

VODIČ: IZVJEŠTAVANJE NA MANJINSKIM JEZICIMA U CRNOGORSKIM JAVNIM EMITERIMA

Jun, 2022. godina, Podgorica

Naziv vodiča
IZVJEŠTAVANJE NA MANJINSKIM JEZICIMA U CRNOGORSKIM JAVNIM
EMITERIMA

Za izdavača
Milan Radović

Autor
Igor Lakić

Ovaj projekat je podržan od strane:

Fond za zaštitu i ostvarivanje
manjinskih prava

Stavovi izraženi u ovoj publikaciji ne
odražavaju nužno stavove donatora.

Lektura
Ana Kankaraš

Prelom i dizajn
AP print

Štampa
AP print

Tiraž
100 primjeraka

SADRŽAJ

I	PRETHODNE INFORMACIJE	5
II	IZVJEŠTAVANJE NA MANJINSKIM JEZICIMA	7
III	EVROPSKA POVELJA O REGIONALNIM ILI MANJINSKIM JEZICIMA I JAVNI MEDIJI U CRNOJ GORI	9
IV	TRENUTNA SITUACIJA SA MANJINSKIM JEZICIMA U CRNOGORSKIM JAVNIM EMITERIMA I PREPORUKE ZA IZVJEŠTAVANJE	11
V	OPŠTE PREPORUKE.....	14

I PRETHODNE INFORMACIJE

Vodič koji je pred vama dio je projekta „Do boljeg poštovanja prava na upotrebu maternjeg jezika manjinskih naroda u Crnoj Gori“. Projekat je podržan od strane Fonda za zaštitu i ostvarivanje manjinskih prava.

Opšti cilj projekta je da doprinese očuvanju i razvoju nacionalnog, vjerskog, jezičkog i etničkog identiteta manjinskog naroda u Crnoj Gori, dok je specifični cilj podizanje svijesti o pravima manjina kroz jačanje kapaciteta lokalnih i javnih emitera i kroz utvrđivanje preciznih podataka o korišćenju maternjih jezika manjinskih naroda u programskim sadržajima javnih emitera na nacionalnom i lokalnom nivou.

Vlada Crne Gore u junu 2019. godine usvojila je novu Strategiju manjinske politike (2019-2023) u kojoj se između ostalog predviđa da se realizuju aktivnosti kao što su: Promovisanje i implementiranje pozitivno-pravnih rješenja iz oblasti upotrebe jezika i pisma pripadnika manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica na lokalnom nivou. Takođe, Strategijom je dalje prepoznat sljedeći strateški cilj: Uspostavljen efikasan sistem monitoringa ostvarivanja prava manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica u Crnoj Gori i podići nivo njihove svijesti o sopstvenom statusu, pravima i obavezama u skladu sa međunarodnim standardima i pozitivnim pravom Crne Gore. Pored toga, Zakon o elektronskim medijima sadrži odredbe za programe na jezicima manjina i programe koji se bave interesima manjinskih zajednica. Zakon predviđa da, pored crnogorskog jezika kao službenog, se moraju raditi sadržaji i programi na jezicima manjinskih naroda i da su emiteri dužni da proizvode takve programe. Takođe, sredstva za programe koji imaju za cilj očuvanje „kulturnog i etničkog identiteta“ manjinskih zajednica treba da se obezbijede iz budžeta Crne Gore ili jedinice lokalne samouprave, posebno za emitovanje na romskom i albanskom jeziku. Savjetodavni odbor Okvirne

konvencije za zaštitu nacionalnih manjina usvojio je Treće mišljenje o Crnoj Gori u kom ohrabruje Crnu Goru da nastavi da sa naporima informiše javnost o istoriji i kulturi manjinskih naroda kroz medije. Istraživanja u ovoj oblasti je malo i neophodno je da se provjeri stanje na terenu, dok je NVO Inicijativa mladih za ljudska prava 2009. godine objavila prvi izvještaj za period 2006-2009, u kojem je istraživala manjinska prava sa fokusom na pravo na službenu upotrebu maternjeg jezika, pravo na informisanje na maternjem jeziku, pravo na školovanje, pravo na srazmjernu zastupljenost.

Stoga smatramo da će vodič pomoći javnim emiterima da unaprijede svoje programske sadržaje na jezicima manjinskih naroda i drugih manjinskih zajednica, kao i programske sadržaje koji govore o kulturi, tradiciji i običajima manjinskih naroda.

Pozivamo medije da usvoje i implementiraju u praksi preporuke projekta, ali i ostale smjernice i preporuke koje dolaze od različitih nacionalnih i međunarodnih institucija i organizacija, i time obezbijede trajne rezultate u vidu stvaranja kapaciteta za realizaciju programskih sadržaja na manjinskim jezicima.

II IZVJEŠTAVANJE NA MANJINSKIM JEZICIMA

Crna Gora je prepoznata kao država u kojoj žive pripadnici raznih nacionalnih, etničkih i vjerskih grupa. Istovremeno, Crna Gora je i višejezično društvo u kome se, pored crnogorskog, koji je službeni jezik u državi, govore i srpski, bosanski, hrvatski albanski i romski kao jezici u službenoj upotrebi. Međutim, dok srpski, bosanski i hrvatski pripadaju istom jezičkom sistemu kao i crnogorski i uzajamno su potpuno razumljivi, albanski i romski predstavljaju potpuno drugačije jezike.

Pored Ustava, koji definiše crnogorski kao službeni jezik, a ostale jezike kao jezike u službenoj upotrebi, Crna Gora je potpisnica i Evropske povelje o regionalnim i manjinskim jezicima. Potpisivanjem Povelje, Crna Gora se opredijelila da kao **manjinske jezike štiti albanski, romski, bosanski i hrvatski jezik**. Država albanskom i romskom pruža detaljnu zaštitu, a bosanskom i hrvatskom opštu zaštitu i promociju. Ova zaštita u velikoj mjeri uključuje i prisustvo ovih jezika u medijima.

Situacija opisana ovdje odnosi se na javne emitere i ne uključuje situaciju u privatnim medijima.

a) Manjinski jezici i mediji

Mediji danas imaju sve veći uticaj na sve aspekte našeg života. Napredak tehnologije omogućava da uticaj medija bude veći nego ikada ranije. Međutim, sa sve većim brojem informacija, neka pitanja, poput zaštite regionalnih i manjinskih jezika, mogu biti potisnuta u drugi plan. Naime, manjinski jezici predstavljaju temu koja ne privlači veliku publiku, dok mediji, s druge strane, kao odlučujući faktor u ostvarivanju veće gledanosti ili slušanosti, uzimaju upravo broj gledalaca i slušalaca svojih programa. U tom smislu, manjinskim

jezicima neophodna je javna podrška, uključujući tu podršku javnih emitera.

Treba imati na umu da emiteri, naročito javni emiteri, čine jedan od ključnih aspekata zaštite regionalnih i manjinskih jezika, s obzirom da ni jedan jezik ne može imati značajniji uticaj, pa čak ni preživjeti u današnjim uslovima, bez njegovog prisustva u medijima.

b) Novi mediji

Rad na Evropskoj povelji završen je početkom devedesetih godina prošlog vijeka, kada je postojala analogna tehnologija prenosa signala i tradicionalni štampani mediji. Međutim, u međuvremenu su se javile nove tehnologije, Internet i društveni mediji, koji su promijenili i same medije i obrasce komunikacije i prenošenja informacija. Sve to ima bitan uticaj na prisustvo manjinskih jezika u medijima.

Čak i sa novim tehnologijama, teško je predvidjeti kakva će biti situacija sa digitalnim tehnologijama narednih godina, s obzirom da sada prolazimo kroz treću digitalnu revoluciju. Vještačka inteligencija napreduje velikom brzinom, što će dodatno promijeniti medije u ne tako dalekoj budućnosti. U takvom kontekstu, mediji će se dodatno mijenjati, prateći nove trendove i u društvu i u tehnologiji, ali njihova uloga u zaštiti manjinskih jezika biće i dalje ne samo neophodna nego vjerovatno i ključna.

III EVROPSKA POVELJA O REGIONALNIM ILI MANJINSKIM JEZICIMA I JAVNI MEDIJI U CRNOJ GORI

Crna Gora je članica Evropske povelje o regionalnim ili manjinskim jezicima u okviru Savjeta Evrope. Kao zemlja koja je ratifikovala Povelju, Crna Gora je preuzela određene obaveze u odnosu na manjinske jezike u Crnoj Gori, uključujući i obaveze koje se odnose na medije.

Drugi dio Povelje u **članu 7** nudi **opštu zaštitu** za sve jezike koje zemlja priznaje kao manjinske jezike, ali za određene jezike, koji se razlikuju od službenog jezika, država nudi i **detaljnu zaštitu** u okviru Trećeg dijela (**članovi 8 -14**).

Crna Gora nudi **opštu zaštitu** na osnovu Drugog dijela Povelje (član 7) **bosanskom i hrvatskom jeziku**. Ovdje se radi o promociji i zaštiti ovih jezika, koja uključuje njihovo korišćenje i u javnom i u privatnom životu. Upotreba jezika u javnoj sferi podrazumijeva i njihovu upotrebu u medijima. Kako bosanski i hrvatski pripadaju zajedničkom jezičkom sistemu kao i crnogorski i srpski jezik, ova zaštita u medijima u Crnoj Gori odnosi se djelimično na određene jezičke razlike, uglavnom u oblasti leksike, u bosanskom i hrvatskom jeziku, ali u mnogo većoj mjeri na promociju nacionalnih i kulturnih karakteristika govornika bosanskog i hrvatskog jezika.

Na osnovu Povelje, Crna Gora, pored ove opšte zaštite, nudi i **detaljnu zaštitu albanskom i romskom jeziku** na osnovu Trećeg dijela Povelje (članovi 8 -14), koji uključuje i prisustvo ovih manjinskih jezika u elektronskim medijima, što je regulisano članom 11 Povelje. Detaljna zaštita obično se nudi jezicima koji su potpuno različiti od službenog jezika u zemlji.

Crna Gora je preuzela dosta širok spektar obaveza kada je u pitanju izvještavanje medija na manjinskim jezicima. Tako je država preuzela obavezu da javni emiteri nude radio i TV programe na albanskom i romskom jeziku, ali i da podstiče

radio i TV programe na privatnim radio stanicama i televizijama na ova dva jezika. Pri tome, Crna Gora se obavezuje da se interesi govornika albanskog i romskog uzimaju u obzir u tijelima koja garantuju slobodu i pluralizam medija. Država je takođe preuzela da pomaže izdavanje audio-vizuelnih radova na ova dva jezika, ali i izdavanje novina na albanskom i romskom.

IV TRENUTNA SITUACIJA SA MANJINSKIM JEZICIMA U CRNOGORSKIM JAVNIM EMITERIMA I PREPORUKE ZA IZVJEŠTAVANJE

U ovom dijelu osvrnućemo se na trenutnu situaciju sa manjinskim jezicima i dati preporuke kako bi se unaprijedila situacija i manjinski jezici postali vidljiviji i u medijima i u javnom životu uopšte.

a) Albanski jezik

Prema mišljenju Komiteta eksperata za regionalne ili manjinske jezike, prisustvo albanskog u medijima je zadovoljavajuće. Naime, RTCG emituje radnim danima vijesti na albanskom jeziku „Lajmet“ i „Mozaiku“, kolažni program koji traje četrdeset pet minuta subotom. I Radio Crne Gore emituje programe na albanskom jeziku. Radio televizija Rožaje takođe ima programe na albanskom. Pored toga neke lokalne radio stanice, poput Radio Bara, emituju programe na albanskom jeziku.

Preporuke

1. Emisije poput „Mozaiku“ trebalo bi da budu titlované na crnogorski jezik, kako bi i govornici drugih jezika mogli da prate ovaj program. U tom smislu, RTCG bi trebalo da ojača svoje kapacitete za titlovanje.
2. Priloge u programima koji govore o govornicima albanskog jezika, poput emisije „Mostovi“, a koji se emituju na crnogorskom jeziku, treba titlovati i na albanski jezik. Istovremeno, priloge na albanskom u ovim emisijama treba titlovati i na crnogorski jezik.

3. U opštinama gdje albansko stanovništvo čini 5% ili više stanovništva, lokalni javni emiteri treba da imaju i programe na albanskom jeziku. Standard je da emiteri imaju svakodnevne vijesti na manjinskom jeziku, ali i dodatne programe. Dobar primjer je prisustvo albanskog na RTCG.

4. Programi na manjinskim jezicima ne treba da budu isključivo informativni, već treba da uključe kulturne, muzičke, književne, dramske, dječje i druge sadržaje.

b) Romski jezik

Izveštavanje na romskom jeziku značajno je ograničeno zbog nedostatka novinara. Emisija „Savore“ emituje se dva puta mjesečno na RTCG, u trajanju od dvadeset pet minuta. Emisiju i titlovanje rade svega dva zaposlena u RTCG. Romski je još prisutan na Romskom radiju. Emisija „Glas Roma“ na Radiju Crne Gore na romskom jeziku ne emituje se od decembra 2021. godine. Takođe postoji i portal „Romanet“ koji nudi sadržaje o Romima, a s vremena na vrijeme sadržaji se objavljuju na romskom jeziku.

Preporuke

1. Angažovati dodatni broj novinara za programe na romskom jeziku na RTCG, posebno na Radiju Crne Gore

2. Uvesti vijesti i druge sadržaje na romskom jeziku na RTCG i u programima lokalnih emitera u opštinama gdje živi romsko stanovništvo

3. Priloge u programima koji govore o Romima, poput emisije „Mostovi“, a koji se emituju na crnogorskom jeziku, treba titlovati i na romski jezik. Istovremeno, priloge na romskom u ovim emisijama treba titlovati na crnogorski jezik

c) Bosanski i hrvatski jezik

Sličnosti između crnogorskog, bosanskog i hrvatskog jezika ne predstavljaju prepreke u razumijevanju. Pored toga, bosanski i hrvatski jezik su prisutni i u crnogorskim medijima i u medijima iz Bosne i Hercegovine i Hrvatske koji se emituju u Crnoj Gori putem kablovskih operatera.

Preporuka

1. Unaprijediti programe koji prikazuju kulturu i običaje Bošnjaka i Hrvata u Crnoj Gori, uključujući i specifične jezičke karakteristike bosanskog i hrvatskog jezika

V OPŠTE PREPORUKE

1. Priloge u emisijama na albanskom i romskom titlovati na crnogorski jezik, a priloge o Albancima i Romima koji se prikazuju na crnogorskom jeziku treba titlovati na albanski, odnosno romski.
2. Kroz programe o manjinama i na manjinskim jezicima treba omogućiti informisanje o jeziku, običajima, kulturi i drugim aspektima života govornika manjinskih jezika. Većinsko stanovništvo treba da ima više informacija o manjinama, što doprinosi postizanju veće međujezičke i međunacionalne tolerancije i smanjenju etničke distance.
3. Treba obezbijediti održivo finansiranje medija i programa koji izvještavaju na manjinskim jezicima.
4. Tijela koja garantuju slobodu i pluralizam medija treba da uzimaju u obzir interese govornika albanskog i romskog jezika.
5. Prisustvo manjinskih jezika treba obezbijediti i na portalima javnih medija, kao i na njihovim društvenim mrežama.